

HUOM.! Tämä on artikkelin rinnakkaistallennettu versio (Final draft).

Viittausohje

Joensuu-Salo, S., Varamäki, E. & Viljamaa, A. 2016. Yrittäjyysaikomusten ja niihin vaikuttavien tekijöiden kehittyminen ammatillisella toisella asteella opinnoista työelämään. Yrittäjyyskasvatuksen aikakauskirja (1), 61–84.

SeAMK Toimisto

PL 412
60101 Seinäjoki

Käyntiosoite:
Kampusranta 11, Frami F
60320 Seinäjoki

puh. 020 124 3000
seamk@seamk.fi

SeAMK

P.O. Box 412, FI-60101 Seinäjoki
Finland

Street address:
Kampusranta 11, Frami F
60320 Seinäjoki

tel. +358 20 124 3000
seamk@seamk.fi

Yrittäjyysaikomusten ja niihin vaikuttavien tekijöiden kehittyminen ammatillisella toisella asteella opinnoista työelämään

Tiivistelmä

Yrittäjyysaikomusten tutkimisesta on vähitellen kehittynyt itsenäinen tutkimussuuntaus yrittäjyystutkimuksen sisään. Lukuisista aikaisemmista tutkimuksista huolimatta erityisesti pitkittäistutkimukset ovat olleet vähäisiä. Käsillä olevan artikkelin tarkoitus on tuottaa kontribuutiota tähän aukkoon käsittelemällä ammatillisella toisella asteella opintojen aikana mitattujen opiskelijoiden yrittäjyysaikomusten muutosta valmistumisen jälkeen. Aineiston pitkittäisasetelma on ainutlaatuinen: opintojen aikana yrittäjyysaikomuksia on mitattuna kolmena opintovuotena ja lisäksi vuosi valmistumisen jälkeen samalta henkilöltä.

Artikkelin tavoitteena on selvittää yrittäjyysaikomusten kehittymistä toisen asteen opiskelijoiden kohdalla opintojen aikana ja niiden jälkeen sekä samalla testata Theory of Planned Behavior (TPB) -mallin toimivuutta pitkittäisaineistolla. Tutkimuksella vastataan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: 1) miten yrittäjyysaikomukset kehittyvät opintojen aikana ja valmistumisen jälkeen, 2) miten asenteiden, lähipiirin tuen ja pystyvyysuskomuksen muutos vaikuttaa yrittäjyysaikomusten muutokseen ja 3) onko sukupuolella ja vanhempien roolimalleilla vaikutusta yrittäjyysaikomusten muutokseen tai siihen, miten yrittäjyysaikomukset, yrittäjyysasenteet, käsitys lähipiirin tuesta ja pystyvyysuskomus kehittyvät. Aineistoa on kerätty Entre Intentio -mittaristolla, joka pohjautuu pitkälti Ajzenin TPB-teoriaan (1991).

Koulutuskeskus Sedusta vuosina 2010-2013 valmistuneille suunnattu yrittäjyysaikomusten tutkimus toteutettiin lokakuussa 2014 – tammikuussa 2015 osana Koulutuskeskus Sedusta valmistuneiden yleistä sijoittumistutkimusta. Heidän valmistumisestaan oli ehtinyt kulua tutkimushetkellä noin vuosi. Tämän artikkelin aineisto koostuu sellaisista vastanneista, jotka olivat valmistuneet vuosina 2010-2011 ja joille löydettiin kaikilta opintovuosilta aiempi Entre Intentio -mittauksen tulos. Kaiken kaikkiaan vuosina 2010-2011 valmistuneita vastanneita oli seurantatutkimuksessa 454 valmistunutta, joista 60:lle vastaajalle löytyi valmistumisen jälkeisen mittauksen lisäksi aiempi mittaustulos jokaiselta kolmelta opintovuodelta. Tämän tutkimuksen analyysi perustuu neljän mittauksen aineistoon.

Kokonaistulokset osoittivat, että yrittäjyysaikomukset laskevat ensin toiselle opintovuodelle, mutta nousevat sen jälkeen tasaisesti hieman korkeammalle valmistumisen jälkeen kuin opintojen alkaessa. Muutokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä, joten yrittäjyysaikomukset ovat verrattain stabiileja. Toisaalta asenteet yrittäjyyttä kohtaan kehittyvät voimakkaasti positiivisemmiksi valmistumisen jälkeen, kun taas arvio lähipiirin tuesta valmistuneen yrittäjyysuraa kohtaan kehittyy negatiiviseen suuntaan. Pystyvyys yrittäjän toimimiseen säilyy suurin piirtein samalla tasolla sekä opintojen aikana että valmistumisen jälkeen. Miesten ja naisten välillä ei ole juurikaan eroa yrittäjyysaikomusten tai yrittäjyysasenteiden muutostrendeissä, mutta pystyvyys yrittäjänä toimimiseen kehittyy eri tavalla miehillä ja naisilla. Naisilla pystyvyys laskee huomattavasti opintojen aikana kun taas miehillä se nousee toiselta vuosikurssilta tasaisesti valmistumisen jälkeiseen aikaan. Myös arvio läheisten mielipiteestä on negatiivisempi naisilla valmistumisen jälkeen. Niillä opiskelijoilla, joilla vähintään toinen vanhemmista toimii yrittäjänä, yrittäjyysasenteet ja -aikomukset, pystyvyys toimia yrittäjänä sekä arvio lähipiirin tuesta kehittyvät positiivisemmin kuin muilla. Lineaarinen regressioanalyysi aikomusten muutoksesta osoittaa, että eniten aikomusten muutosta selittää asennemuutos ja sen jälkeen muutos pystyvyydessä toimia yrittäjänä. Myös lähipiirin tuen muutos selittää positiivisesti muutosta. Mallissa sukupuolella tai vanhempien yrittäjyydellä ei ole tilastollista merkitsevyyttä. Koko malli selittää muutoksen vaihtelusta 45 %.

Tulokset osoittavat, että toisen asteen yrittäjyyskasvatuksessa on tärkeää kiinnittää huomiota erityisesti asennekasvatukseen ja tukea opiskelijoiden käsitystä omasta pystyvyydestään toimia yrittäjänä. Ne opiskelijat, joilla on yrittäjyyteen liittyviä roolimalleja omassa perheessään, tulisi ottaa erityisesti huomioon yrittäjyyskasvatusta suunniteltaessa.

Avainsanat: Yrittäjyysaikomukset, ammatillinen toinen aste, pitkittäistutkimus

1. Johdanto

Yrittäjyysaikomuksia on tutkittu paljon korkeakouluopiskelijoiden keskuudessa (esim. Wang & Wong 2004; Wu & Wu 2008; Veciana ym. 2005; Vrdoljak & Dulcic 2011; Souitaris ym. 2007), mutta ammatillisen toisen asteen opiskelijoiden yrittäjyysaikomuksia ei juuri ole tutkittu. Pääasiassa yrittäjyysaikomusten tutkimus on keskittynyt henkilötason muuttujien merkityksen testaamiseen yrittäjyysaikomusten muodostumisessa (Liñán & Fayolle 2015). Uudempi tutkimus on suuntautunut erilaisten mentaalisten mallien merkitykseen ja myös uusia mittareita on vaadittu yrittäjyysaikomusten tutkimiseen (Fayolle & Liñán 2013).

Suurin osa yrittäjyysaikomustutkimuksista pohjautuu poikkileikkausaineistoon. Pitkittäistutkimukset ovatkin harvinaisia muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta (Matlay & Carey 2007; Joensuu ym. 2013; Joensuu ym. 2014). Yrittäjyysaikomusten tutkiminen pitkittäisaineistolla olisi kuitenkin tärkeää, jotta saataisiin selville, mitkä asiat vaikuttavat yrittäjyysaikomusten kehittymiseen esimerkiksi opintojen edetessä tai opintojen jälkeen. Yrittäjyysaikomusten pitkittäistutkimuksia tarvitaan selvästi lisää. Tämän artikkelin aineisto on ainutlaatuinen, jossa ammatillisen opiskelijan yrittäjyysaikomuksia seurataan kolmena opintovuonna sekä vuosi valmistumisen jälkeen. Aineistossa seurataan samaa opiskelijaa koko tutkimuksen ajan.

Aineisto perustuu Seinäjoen ammattikorkeakoulussa rakennettuun ja testattuun Entre Intentio -mittariin, joka on kehitetty Ajzenin (1991) Theory of Planned Behavior -teorian pohjalta. TPB-teoriaa on käytetty paljon yrittäjyysaikomusten tutkimuksessa kansainvälisesti ja siinä asenteet, lähipiirin tuki ja pystyvyysuskomus selittävät aikomusten kehittymistä. Toisaalta Fayolle ja Liñán (2013) uskovat tutkimussuuntauksen siirtyvän vähitellen yli TPB-mallin tarjoten uusia näkökulmia henkisiin prosesseihin yrittäjyysaikomusten muodostumisessa. Tämän artikkelin arvo TPB-mallin soveltamisen ja kehittymisen suhteen on mahdollisuus tarkastella mallin toimivuutta pitkällä aikavälillä.

Artikkelin tavoitteena on selvittää yrittäjyysaikomusten kehittymistä toisen asteen opiskelijoiden kohdalla opintojen aikana ja niiden jälkeen sekä samalla testata TPB-mallin toimivuutta pitkittäisaineistolla. Tutkimuksella vastataan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: 1) miten yrittäjyysaikomukset kehittyvät opintojen aikana ja valmistumisen jälkeen, 2) miten asenteiden, lähipiirin tuen ja pystyvyysuskomuksen muutos vaikuttaa yrittäjyysaikomusten muutokseen ja 3) onko sukupuoli ja vanhempien roolimalleilla vaikutusta yrittäjyysaikomusten muutokseen tai siihen, miten yrittäjyysaikomukset, yrittäjyysasenteet, käsitys lähipiirin tuesta ja pystyvyysuskomus kehittyvät.

Artikkeli koostuu viidestä pääluvusta. Johdannon jälkeen luvussa kaksi on esitelty tutkimuksen teoreettinen viitekehys sekä hypoteesit. Luvussa kolme on käyty läpi tutkimuksen metodologiaa ja luvussa neljä on esitelty tutkimuksen tulokset. Luku viisi esittelee tutkimuksen johtopäätökset, käytännön implikaatiot, rajoitukset sekä jatkotutkimusehdotukset.

2. Teoreettinen viitekehys

2.1 TPB-teoria

TPB-teorian mukaan (Ajzen 1991) aikomukset eli intentiot ovat keskeinen yksilön käyttäytymistä selittävä tekijä. Aikomus toteuttaa tiettyä käyttäytymistä onkin todettu parhaaksi yksittäiseksi yksilön

käyttäytymistä ennustavaksi tekijäksi (Fishbein & Ajzen 1975; Bagozzi, Baumgartner & Yi 1989; Krueger & Carsrud 1993). Teorian perusteella käyttäytyminen toteutuu sitä todennäköisemmin mitä voimakkaampi aikomus on (Ajzen 1991). Aikomuksia puolestaan selittää kolme käsitteellisesti itsenäistä muuttujaa, jotka ovat asenteet kyseistä käyttäytymistä kohtaan, lähipiirin tuki kyseiselle käyttäytymiselle sekä yksilön pystyvyysuskomus (Ajzen 1991, 188).

TPB-malli on laajalle levinnyt, ja sitä on niin testattu, kehitetty kuin kritisoitukin useilla rintamilla (Armitage & Conner 2001; Sheeran 2002). Yrittäjyystutkimuksessa ja opiskelijapopulaatioihin kohdistuvassa yrittäjyystutkimuksessa mallia on käytetty usein (ks. esim. Krueger & Carsrud 1993; Krueger, Reilly & Carsrud 2000; Barbosa, Fayolle & Lassas-Clerc 2006). Aiempi tutkimus on osoittanut myös aikomuksen ja käyttäytymisen välisen yhteyden ainakin yrittäjyyden kontekstissa (Kautonen, van Gelderen & Tornikoski 2013). Tässä artikkelissa yrittäjyysaikomuksilla ymmärretään sitä, missä määrin yksilöllä on tai ei ole aikomuksia ryhtyä yrittäjäksi valmistumisen jälkeen tai myöhemmässä vaiheessa uraansa, ja kuinka todennäköistä on, että henkilö voisi ryhtyä yrittäjäksi (Krueger & Carsrud 1993).

Ajzenin ja Fishbeinin (2004) mukaan TPB-mallin kolme aikomusten osatekijää (asenne, lähiympäristön tuki ja pystyvyysuskomus) riittävät ennustamaan yksilön aikomuksia, mutta kontekstista riippuen myös yksi tai kaksi osatekijää ehkä riittävät. Teorian mukaan myös osatekijöiden suhteellinen tärkeys saattaa vaihdella eri tilanteissa. Kautosen, van Gelderenin ja Finkin (2013) tutkimuksessa asenteet, lähiympäristön tuki ja pystyvyysuskomus selittivät yhteensä 59 prosenttia aikomusten vaihtelusta. Suurin osa relevanteista tutkimuksista pitää tärkeimpänä yrittäjyysaikomuksen osatekijänä pystyvyysuskomusta (Shapero & Sokol 1982; Boyd & Vozikis 1994; Krueger ym. 2000; Kristiansen & Indarti 2004; Linan 2004; Sequeira, Mueller & Mcgee 2007; Wilson, Kickul & Marlino 2007; Drost & McGuire 2011; Finisterra do Paco, Ferreira, Raposo, Rodrigues & Dinis 2011; Lee, Wong, Foo & Leung 2011; Pihie & Bagheri 2011). Osassa tutkimuksia on kuitenkin todettu asenne tärkeimmäksi osatekijäksi (Zampetakis, Kafetsios, Bouranta, Dewett & Moustakis 2009; Moi, Adeline & Dyana 2011; Joensuu, Viljamaa, Varamäki & Tornikoski 2013; Varamäki, Joensuu & Viljamaa 2013) ja osassa taas lähiympäristön tuki (Aizzat, Noor Hazlina, & Chew 2009; Lope, Zaidatol & Hassan 2009; Engle ym. 2010; Siu & Lo 2013).

Kuten todettu, TPB-mallissa aikomus on lähtökohtaisesti käyttäytymisen suora edeltäjä (Ajzen 1991). Aikomuksen ja käyttäytymisen välillä onkin löydetty jopa 0.9–0.96 korrelaatioita (Ajzen, Csasch & Flood 2009). Aikomusten osatekijöillä (edeltävät muuttujat asenne, lähipiirin tuki ja pystyvyysuskomus) voi kuitenkin olla myös suora yhteys käyttäytymiseen. Pystyvyysuskomuksesta Ajzen (1991) jo alkuaan totesi, että se paitsi vaikuttaa aikomuksiin myös ennustaa suoraan käyttäytymistä. Tämä yhteys on löydetty myös useissa tutkimuksissa (Ingram, Cope, Harju & Wuench 2000; Jung, Ehrlich, De Noble & Baik 2001; Sequira ym. 2007; Townsend, Busenitz & Arthurs 2010; ks. myös Kautonen, Van Gelderen & Tornikoski 2013), mutta esimerkiksi Kolvereid ja Isaksen (2006) eivät löytäneet yhteyttä pystyvyysuskomuksen ja yrityksen perustamisen välillä.

2.3 Yrittäjyysaikomusten kehittyminen

Yrittäjyysaikomusten kehittymistä pitkällä aikavälillä on tutkittu vain vähän. Joensuu ym. (2014) totesivat, että ammattikorkeakouluopiskelijoiden kohdalla yrittäjyysaikomukset laskivat opintojen kuluessa ja muutokset olivat merkitseviä kaikilla koulutusaloilla. Myös aiemmat tutkimukset ovat todenneet yrittäjyysaikomusten laskevan opintojen kuluessa (esim. Fayolle ym. 2005; Henley 2007; Pihkala 2008; Wu & Wu 2008; Nabi ym. 2010). Joensuun ym. (2014) tutkimuksessa samankaltainen laskusuunta löytyi myös toisen asteen opiskelijoilta lukuun ottamatta yhtä oppilaitosta, jossa yrittäjyysaikomukset nousivat.

Perustuen aiempaan tutkimukseen esitetään seuraava hypoteesi:

Hypoteesi 1: Yrittäjyysaikomukset laskevat opintojen aikana ja opintojen jälkeen

Yrittäjyysaikomusten muutosta toisella asteella selittivät Joensuu ym. (2014) tutkimuksessa eniten muutos pystyvyysuskomuksessa ja muutos asenteissa, myös muutoksella lähiympäristön tuessa oli merkitystä. TPB-mallin muuttajat näyttäisivät siis toimivan ainakin opintojen aikana mitattuun muutokseen. Tähän perustuen esitetään seuraava hypoteesi:

Hypoteesi 2: Yrittäjyysaikomusten muutokseen vaikuttavat muutos pystyvyysuskomuksessa, muutos asenteissa yrittäjyyttä kohtaan sekä muutos lähipiirin tuessa

2.2 Sukupuolen ja roolimallien vaikutus

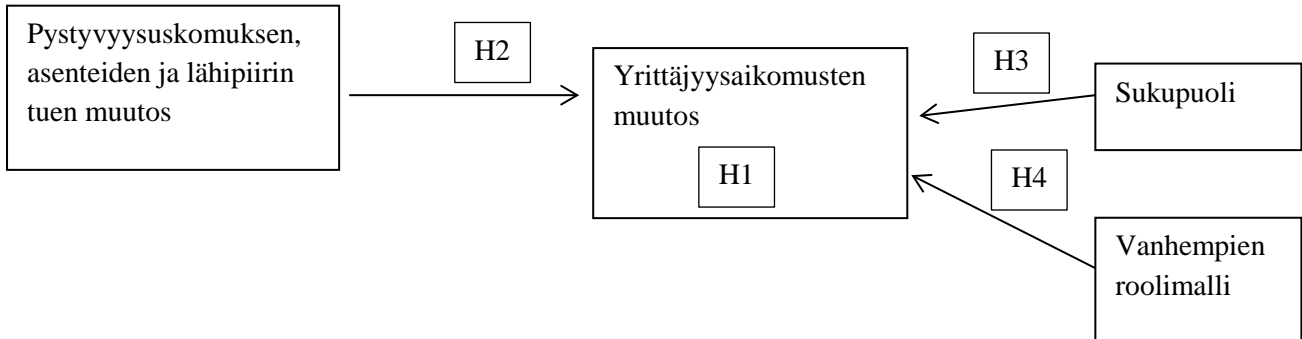
Sukupuolen vaikutusta yrittäjyysaikomuksiin on myös tutkittu paljon. Pääsääntöisesti aiempi tutkimus osoittaa, että miesten yrittäjyysaikomukset ovat korkeammat ja he myös ryhtyvät useammin yrittäjiksi (Crant 1996; Kourilsky & Walstad 1998; Wang & Wong 2004; Wilson, Marlino & Kickul 2004; Shay & Terjesen 2005; Linan & Chen 2009), joskaan kaikissa tutkimuksissa ei ole löydetty korrelaatiota sukupuolen ja aikomusten välillä (Kristiansen & Indarti 2004; Drost & McGuire 2011; Sequeira ym. 2007; Pruett ym. 2009; Yordanova & Tarrazon 2010). Sukupuoli näyttäisi vaikuttavat myös muutokseen: miehillä yrittäjyysaikomusten kehittyminen on positiivisempaa (ts. ne eivät laske niin paljon) kuin naisilla (Joensuu 2014).

Hypoteesi 3: Miehillä yrittäjyysaikomukset kehittyvät positiivisemmin kuin naisilla

Toinen merkittävä tekijä ovat roolimallit. Useissa tutkimuksissa on havaittu, että esimerkiksi isän tai äidin yrittäjyydellä on yrittäjyysaikomuksia ja itse yrittäjyyskäyttäytymistä lisäävä vaikutus (Kolvereid 1996; Henley 2005; van Auken, Fry & Stephens 2006; Linan & Santos 2007; Sequeira ym. 2007; Boissin, Branchet, Emin & Herbert 2009; Linan & Chen 2009; Prodan & Drnovsek 2010; Kuckertz & Wagner 2010; Engle ym. 2010; Bosma ym. 2012; Uygun & Kasimoglu 2013), vaikka joitakin päinvastaisiakin tuloksia on löydetty (Kickul, Wilson, Marlino & Barbosa 2008; Marques, Ferreira, Gomes & Rodrigues 2012). Sukupuoli saattaa myös välittää roolimallien vaikutusta. Esimerkiksi Kickul ym. (2008) totesivat, että vanhempien yrittäjyys vaikutti positiivisesti tyttöjen kiinnostumiseen yrittäjyydestä, mutta samaa vaikutusta ei huomattu poikien kohdalla. Koska roolimalleilla on todettu olevan positiivinen vaikutus yrittäjyysaikomuksiin, esitetään seuraava hypoteesi myös pitkäjäsenasetelman osalta:

Hypoteesi 4: Roolimalleilla (isän ja äidin yrittäjyys) on positiivinen vaikutus yrittäjyysaikomusten kehittymiseen

Kuviossa 1 on havainnollistettu tutkimuksen asetelmaa.

Kuvio 1. Tutkimuksen asetelma.

3. Metodologia

3.1 Muuttujat

Entre intentio -mittarin operationalisoinnissa on hyödynnetty Kolvereidin (1996) sekä Tkachevin ja Kolvereidin (1999) aiempaa mittarinrakennustyötä (ks. tarkemmin Joensuu ym. 2014; Varamäki, ym. 2013). Mittari koostuu TPB-malliin pohjautuvista väittämistä liittyen yrittäjyysaikomuksiin, asenteisiin, pystyvyysuskomukseen ja lähiympäristön tukeen. Tähän tutkimukseen mittaria lyhennettiin tiedonkeruun tarpeiden vuoksi.

Yrittäjyysaikomuksia mitattiin kolmella väittämällä. Yrittäjyysaikomuksia mittaavat kysymykset korreloivat erittäin voimakkaasti keskenään. Näistä muodostettiin yhteismuuttuja *Yrittäjyysaikomukset*, jonka reliabiliteetti on erittäin hyvä ($\alpha=0,961$). Yrittäjyysaikomusten kokonaiskeskiarvo oli 3,3, keskihajonta 1,9, minimi 1 ja maksimi 7.

Pystyvyyttä yrittäjänä toimimiseen mitattiin kolmen väittämän avulla. Yksi väittämistä oli käänteinen. Kyseinen väittämä käännettiin yhteismuuttujaa muodostettaessa. Yhteismuuttujan *Pystyvyys yrittäjänä toimimiseen* reliabiliteetti oli hyvä ($\alpha=0,726$). Yhteismuuttujan keskiarvo oli 4,0, keskihajonta 1,2, minimi 1 ja maksimi 7.

Yrittäjyysasenteita mitattiin viiden mielikuvaväittämän avulla, joista neljä oli positiivista ja yksi negatiivinen. Negatiivinen väittämä ei kuitenkaan korreloinut hyvin käännettynäkään muiden muuttujien kanssa, joten se jätettiin pois yhteismuuttujaa muodostettaessa. Neljästä mielikuvasta muodostettiin yhteismuuttuja *Yrittäjyysasenteet* ($\alpha=0,843$). Yrittäjyysasenteiden keskiarvo oli 4,6, keskihajonta 1,4, minimi 1 ja maksimi 7.

Lähipiirin tukea mitattiin vain yhden väittämän kautta: ”Uskon, että minulle erittäin tärkeät ihmiset ajattelevat, että minun pitäisi tavoitella oman yrityksen perustamista ja yrittäjänä toimimista valmistumiseni jälkeen” asteikolla 1=ei pitäisi – 7= pitäisi. Väittämän keskiarvo oli 3,5, keskihajonta 1,8, minimi 1 ja maksimi 7. On huomioitava, että kyseessä on vain yksi väittämä, joka saattaa vaikuttaa mittarin luotettavuuteen. Tämä on otettava huomioon johtopäätöksiä tehtäessä.

Kaikki käytetyt väittämät on esitetty liitteessä 1.

3.2 Aineisto

Tutkimuksen perusjoukkona olivat kaikki Koulutuskeskus Sedusta toisen asteen tutkinnon vuonna 2010–2011 suorittaneet nuoret. Nämä olivat osallistuneet aiempaan Entre intentio -mittaukseen opintojensa aikana. Puhelimitse haastateltujen valmistuneiden opiskelijoiden tavoittamiseksi tarvittavat yhteystiedot saatiin Koulutuskeskus Sedun opiskelijahallintojärjestelmästä. Puhelinhaastattelut toteuttivat yhteensä neljä eri haastattelijaa, jotka kirjasivat valmistuneiden opiskelijoiden vastaukset webropol-järjestelmään reaaliaikaisesti haastattelua tehdessään.

Kaiken kaikkiaan näitä kolme vuotta sitten valmistuneita tavoitettiin 454 vastaajaa. Kaikkia valmistuneita ei siis tavoitettu, jolloin aineisto koostuu näytteestä. Tätä tutkimusta varten vastaajista etsittiin sellaiset valmistuneet, joilta löytyi vastaus jokaiseen aiempaan Entre intentio -mittaukseen kolmelta eri vuodelta (ensimmäiseltä, toiselta ja kolmannelta opiskeluvuodelta). Tällaisia vastaajia tunnistettiin yhteensä 60 henkilöä, joista tämän artikkelin aineisto koostuu. Näiltä valmistuneilta on siis kaiken kaikkiaan neljä mittausta yrittäjäyrysaikomouksista: kolme opiskelun ajalta ja yksi mittaus vuosi valmistumisen jälkeen. Koska kyseessä on näyte ja lopullisen aineiston koko jää suhteellisen pieneksi, on oltava varovainen päätelmiä tehdessä. Toisaalta pitkittäisaineiston kerääminen on erittäin haastavaa, jolloin pienikin aineisto voi tuottaa uutta ja arvokasta tietoa.

Eniten vastaajia oli tekniikan ja liikenteen alalta (24) ja toiseksi eniten liiketalouden ja hallinnon alalta (19). Muilta aloilta vastaajia oli vain muutamia. Taulukossa 1 on esitetty vastaajien koulutusala.

Taulukko 1. Vastaajien koulutusalat.

Sedu koko aikasarja Koulutusala	Lukumäärä
Kulttuuriala	5
Liiketalouden ja hallinnon ala	19
Luonnontieteiden ala	2
Luonnonvara- ja ympäristöala	1
Matkailu-, ravitsemis- ja talousala	4
Sosiaali- ja terveysala	5
Tekniikan ja liikenteen ala	24
Kaikki	60

Miehiä vastaajista oli 48 % ja naisia 52 %. Vastaajista 41 %:lla vähintään toinen vanhemmista toimi yrittäjänä.

Tutkimusaineisto käsiteltiin tilastollisesti IBM SPSS Statistics 19 -ohjelmalla. Tutkimustuloksia käsiteltiin sekä suorina jakaumina sekä keskiarvoina. Lisäksi eri tekijöiden välisten yhteyksien selvittämiseksi käytettiin lineaarista regressioanalyysiä ja keskiarvojen yhteydessä varianssianalyysiä tai t-testiä tilastollisen merkitsevyyden selvittämiseksi. Mikäli keskiarvotestien oletukset eivät olleet voimassa, käytettiin merkitsevien erojen toteamiseen vastaavia ei-parametrisia testejä (Mann-Whitneyn U-testi ja Kruskal-Wallis testin testi).

4. Tulokset

Seuraavassa on kuvattu tulokset yrittäjyysaikomusten kehittymisen osalta sekä sukupuolen ja roolimallien vaikutusta.

4.1 Yrittäjyysaikomusten muutos valmistumisen jälkeen

Taulukossa 2 on esitetty keskiarvot ja keskihajonnat aikasarjana yrittäjyysaikomuksista, yrittäjyysasenteista, pystyvyytenä toimia yrittäjänä ja läheisten mielipiteistä. Yrittäjyysasenteiden keskiarvoissa on tilastollisesti merkitsevä ero kolmannen vuosikurssin aikaisen mittauksen (keskiarvo 4,3) ja vuosi valmistumisen jälkeen tehdyn mittauksen (keskiarvo 4,9) välillä. Yrittäjyysasenteet ovat selvästi korkeammat läpi koko mittausjakson verrattuna muihin yrittäjyysmuuttujiin. Asenteet yrittäjyyttä kohtaan laskevat ensin kolmannelle vuosikurssille, mutta valmistumisen jälkeen ne nousevat korkeammalle kuin opiskelun alussa. Pystyvyys toimia yrittäjänä säilyy hyvin samalla tasolla sekä opiskeluaikana että valmistumisen jälkeen. Arvio läheisten mielipiteestä vastaajan yrittäjyysuraa kohtaan on opiskeluaikana hieman myönteisempi kuin valmistumisen jälkeen. Yrittäjyysaikomukset taas ensin laskevat toiselle vuosikurssille, palautuvat ensimmäisen vuoden tasolle kolmantena opiskeluvuotena ja nousevat siitä vielä hieman valmistumisen jälkeen. Yrittäjyysaikomusten, pystyvyysuskomuksen ja lähipiirin tuen muutokset eivät ole kuitenkaan tilastollisesti merkitseviä. Näin ollen ne pysyvät siis jokseenkin staattisina opintojen aikana ja valmistumisen jälkeen. Asenteet yrittäjyyttä kohtaan ovat ainoa TPB-mallin muuttujista, joka kehittyy tilastollisesti merkitsevästi positiiviseen suuntaan. Hypoteesi 1 ei saa siten tukea tuloksista: yrittäjyysaikomukset eivät laske tilastollisesti merkitsevästi opintojen aikana eikä valmistumisen jälkeen.

Taulukko 2. Muuttujien keskiarvot ja keskihajonnat.

Sedu koko aikasarja	N	1. vsk		Til. merk.	2. vsk		3. vsk		Til. merk.	1 v. valmistumisesta	
		KA	Keskihajonta		KA	Keskihajonta	KA	Keskihajonta		KA	Keskihajonta
Yrittäjyysaikomukset	60	3,5	1,66		3,4	1,68	3,5	1,54		3,6	2,03
Yrittäjyysasenteet	60	4,7	1,27		4,6	1,16	4,3	1,25	**	4,9	1,35
Pystyvyys yrittäjänä toimimiseen	60	4,2	0,63		4,0	0,54	4,0	0,57		4,0	0,98
Läheisten mielipiteet	59	3,7	1,37		3,8	1,26	3,7	1,11		3,5	1,79

* $p < .05$. ** $p < .01$. *** $p < .001$

Lineaarisen regressioanalyysin avulla testattiin, vaikuttavatko muutokset asenteissa, pystyvyysuskomuksessa ja lähipiirin tuessa yrittäjyysaikomuksissa tapahtunutta muutosta. Myös sukupuolen ja roolimallien (isän ja äidin yrittäjyys) vaikutusta testattiin mallissa. Muutokset laskettiin vähentämällä viimeisimmän mittauksen (kun vastaaja on ollut työelämässä vuoden) arvosta vuoden ensimmäisen opiskeluvuoden aikomusmuuttujan arvo. Tällaisen erotusarvon (difference score) käytön on todettu soveltuvan muutoksen tutkimiseen yksilöiden kohdalla (Clarke 2004). Muuttujien multikollinearisuuden mahdollisuus suljettiin pois tarkistamalla tolerance- ja VIF-arvot.

Taulukossa 3 on kuvattu lineaarisen regressioanalyysin tulokset. Malli on tilastollisesti merkitsevä ja selittää 45 % aikomusten muutosten vaihtelusta. Merkittävin selittävä muuttuja on muutos asenteissa ($\beta=.39^{**}$) ja sen jälkeen muutos pystyvyysuskomuksessa ($\beta=.29^*$). Myös muutos lähipiirin tuessa selittää tilastollisesti melkein merkitsevästi yrittäjyysaikomusten muutosta ($\beta=.24^*$). Hypoteesi 2 saa näin ollen tukea: muutosta yrittäjyysaikomuksissa selittävät muutos yrittäjyysasenteissa, muutos pystyvyydessä toimia yrittäjänä ja muutos lähipiirin tuessa. Tämä osoittaa toisaalta myös TPB-mallin toimivuuden pitkittäisasetelmassa. Muutokset yrittäjyysaikomuksia selittävässä tekijöissä selittävät muutosta yrittäjyysaikomuksissa.

Sukupuoli ja roolimallit eivät ole tilastollisesti merkitseviä muuttujia mallissa. Hypoteesit 3 ja 4 eivät saa tukea regressioanalyysin perusteella. Sukupuoli ei vaikuta yrittäjyysaikomusten kehittymiseen tilastollisesti merkitsevästi, ei myöskään roolimallit.

Taulukko 3. Lineaarinen regressioanalyysi toisella asteella aikomusten muutoksesta ensimmäiseltä opintovuodelta vuosi valmistumisen jälkeiselle ajalle.

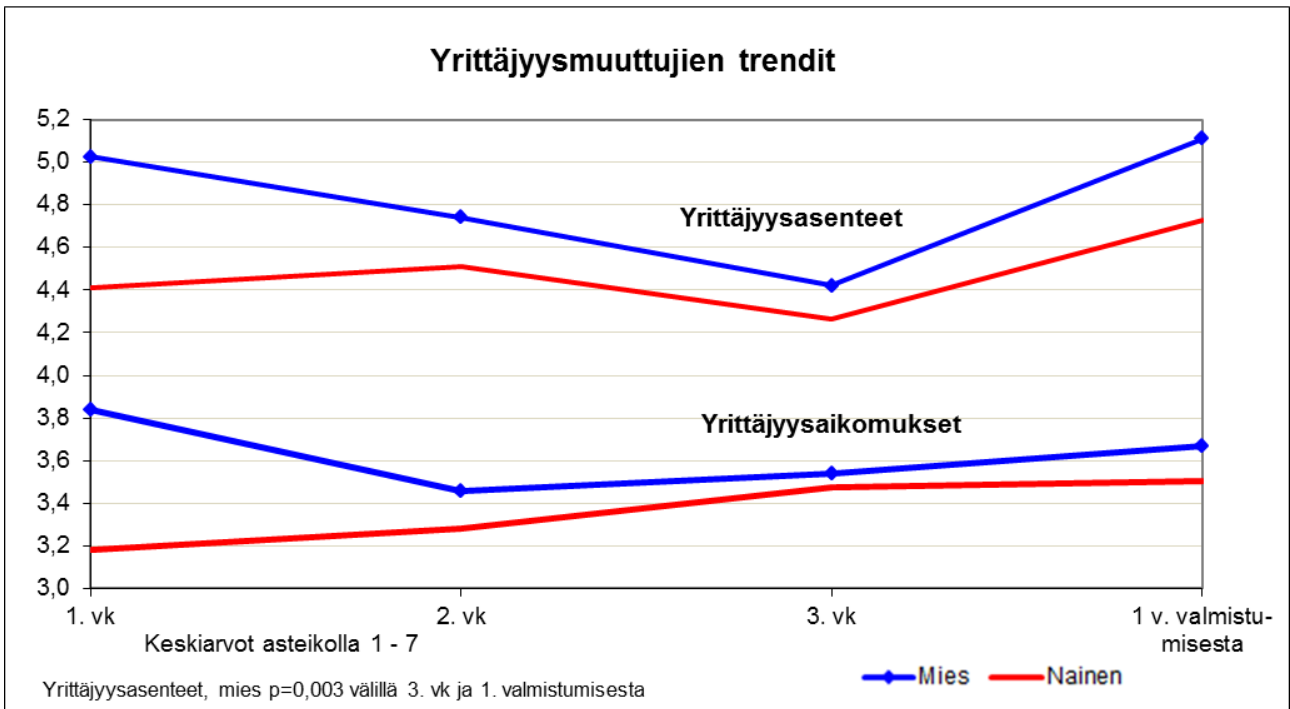
LINEAARINEN REGRESSIOANALYYSI AIKOMUSTEN MUUTOKSESTA	
Selittävät muuttujat	β
Muutos asenteissa	.39**
Muutos pystyvyysuskomuksessa	.29*
Muutos lähipiirin tuessa	.24*
Sukupuoli	-.17
Äidin yrittäjyys	-0.4
Isän yrittäjyys	-0.3
Model fit statistics	
Adjusted R ²	.45
F-statistics	8.742
F change	16.301***
*p<0,05 **p<0,01 ***p<0,001 Käytetty standardoituja kertoimia	

4.2 Tarkempi tarkastelu sukupuolen ja roolimallien mukaan

Vaikka lineaarinen regressioanalyysi ei antanut tukea hypoteeseille 3 ja 4, haluttiin miesten ja naisten yrittäjyysaikomusten muutosta tarkastella hieman tarkemmin samoin kuin niiden opiskelijoiden, joilla isä tai äiti toimi yrittäjänä. Tarkastelun avulla haluttiin vastata tarkemmin kolmanteen tutkimuskysymykseen.

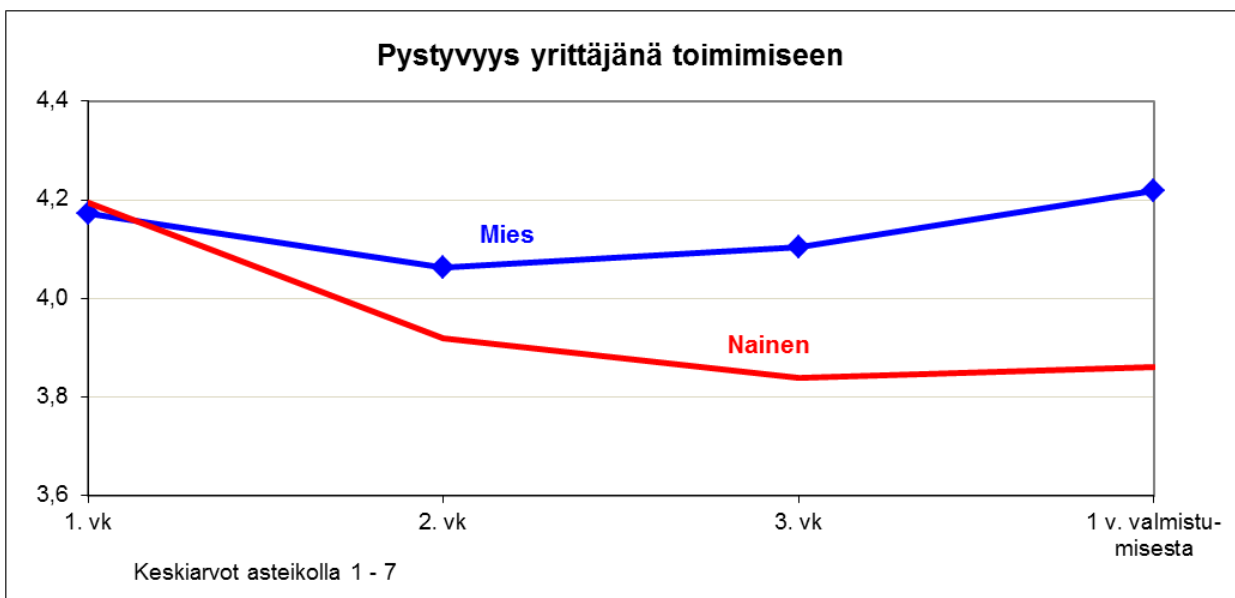
Miesten ja naisten välillä on eroja yrittäjyysmuuttujien kehittämisessä. Kuviossa 2 on esitetty ensin yrittäjyysasenteiden ja yrittäjyysaikomusten kehittyminen erikseen miesten ja naisten osalta. Miehillä asenteet yrittäjyyttä kohtaan ja yrittäjyysaikomukset ovat koko aikasarjan korkeammalla tasolla kuin naisten. Miehillä asenteet kehittyvät tilastollisesti merkitsevästi kolmannelta vuosikurssilta valmistumisen jälkeiseen mittaukseen (4,4 vs. 5,1, $p=0,003$). Myös naisilla asenteet nousevat, mutta eivät niin jyrkästi kuin miehillä. Yrittäjyysaikomukset nousevat naisilla tasaisesti kolmannelle vuosikurssille asti, jonka jälkeen ne pysyvät samalla tasolla. Miehillä taas aikomukset ensin laskevat ensimmäiseltä vuosikurssilta toiselle vuosikurssille, mutta nousevat sen jälkeen maltillisesti. Aikomusten taso jää miehillä kuitenkin alhaisemmaksi vuosi valmistumisen jälkeen kuin ne olivat

ensimmäisen vuosikurssin aikana. Naisilla aikomukset vuorostaan ovat valmistumisen jälkeen korkeammat kuin ensimmäisellä vuosikurssilla. Tämä vahvistaa regressioanalyysin tuloksen: miehillä aikomukset eivät kehity positiivisemmin kuin naisilla.

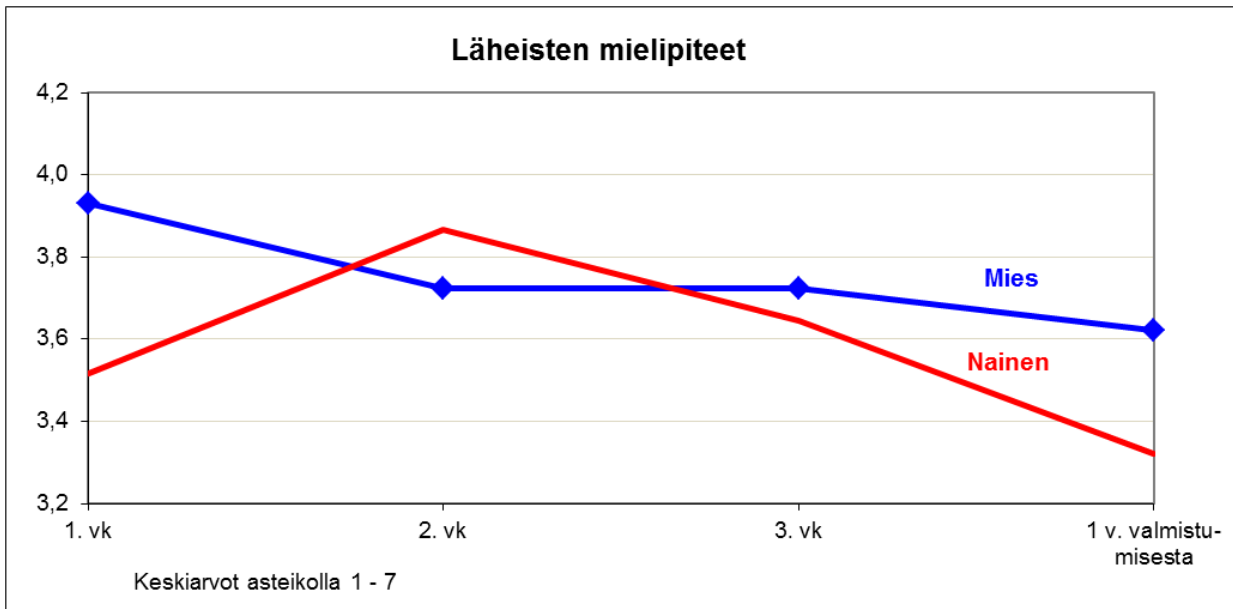
Kuvio 2. Yrittäjyysaikomusten ja -asenteiden kehittyminen miesten ja naisten välillä.

Myös pystyvyys yrittäjänä toimimiseen muuttujan kehittyminen vaihtelee miesten ja naisten välillä (kuvio 3). Lähtötilanne miehillä ja naisilla on lähes sama, mutta naisilla pystyvyys laskee opintojen aikana aina kolmannelle opintovuodelle saakka. Vuosi valmistumisen jälkeen pystyvyys on samalla tasolla kuin kolmannella opintovuodella. Miesten osalta pystyvyys toimia yrittäjänä ensin laskee hieman, mutta nousee sen jälkeen tasaisesti. Lopulta pystyvyys toimia yrittäjänä on vuosi valmistumisen jälkeen hieman korkeampi kuin lähtötilanteessa.

Kuvio 3. Pystyvyys yrittäjänä toimimiseen -muuttujan kehittyminen miesten ja naisten välillä.

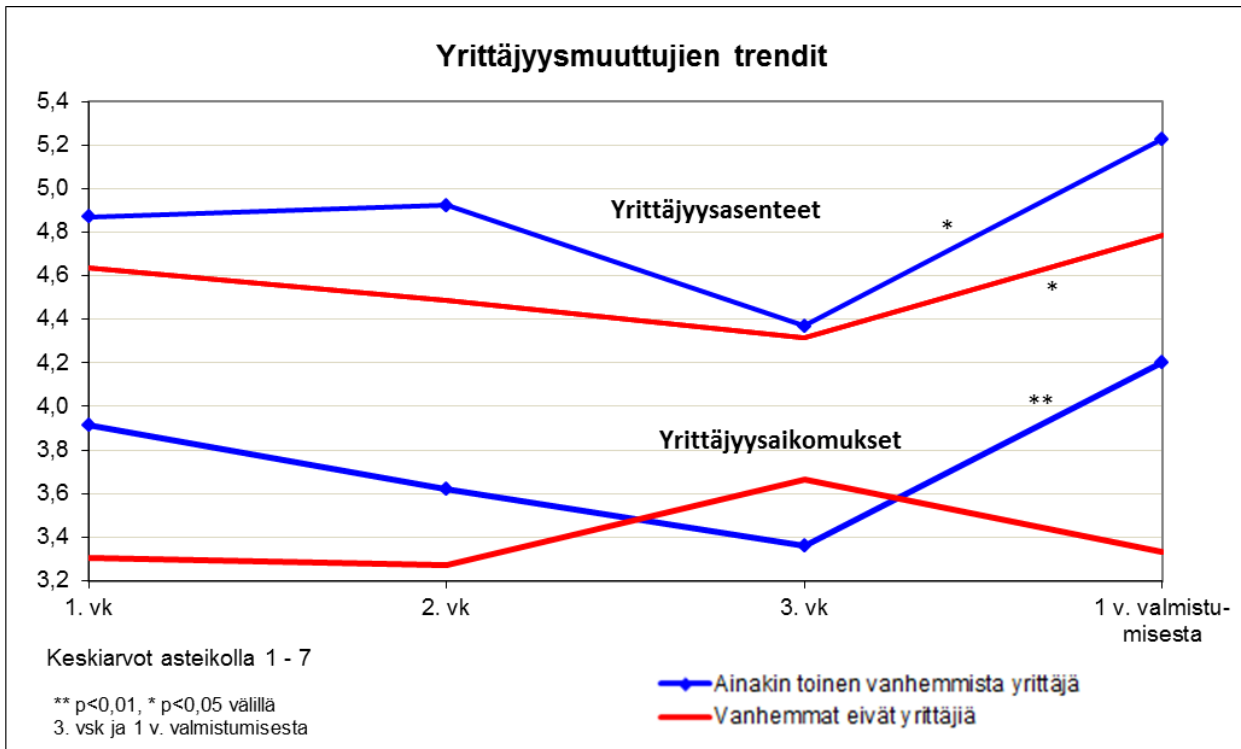
Naisten arvio läheisten tuesta yrittäjyyttä kohtaan on alussa negatiivisempi kuin miehillä, mutta nousee toiselle vuosikurssille (kuvio 4). Sen jälkeen arvio läheisten mielipiteestä laskee tasaisesti ja päättyy vuosi valmistumisen jälkeen matalammalle tasolle kuin lähtötilanteessa. Miesten osalta lähtötaso on korkeampi, mutta laskee toiselle vuosikurssille tultaessa. Sen jälkeen arvio läheisten mielipiteestä pysyy lähes samalla tasolla, laskien hieman vuosi valmistumisen jälkeen.

Kuvio 4. Läheisten mielipiteet -muuttujan kehittyminen miesten ja naisten välillä.

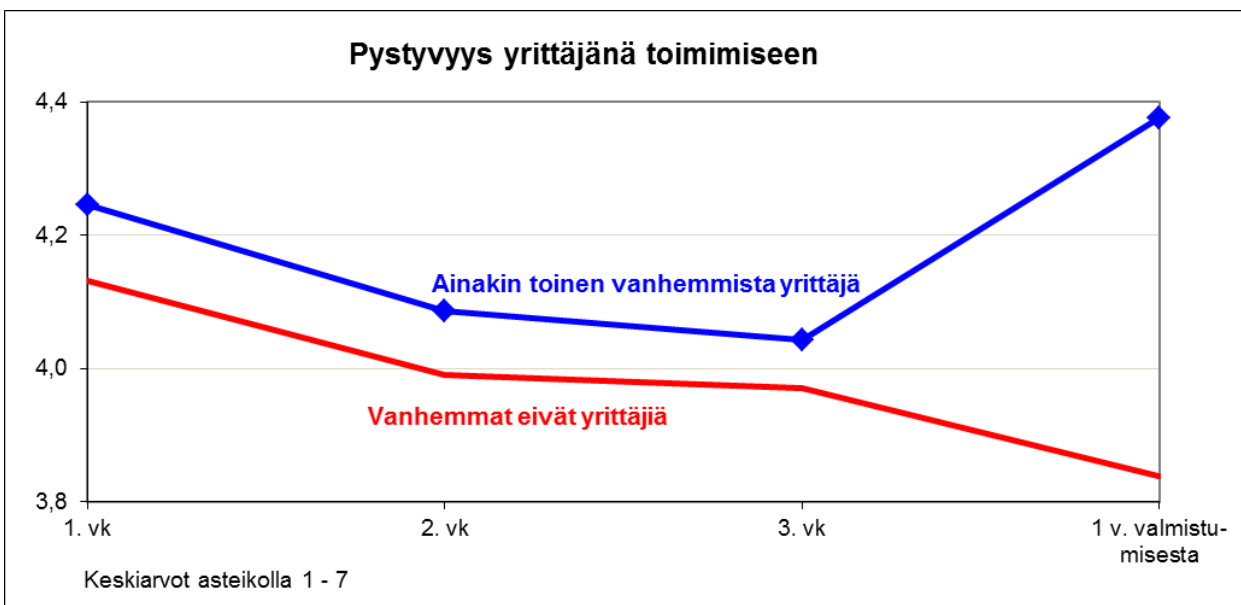
Myös se, onko vähintään toinen vanhemmista yrittäjä, näyttäisi vaikuttavan yrittäjyysmuuttujien kehittymiseen (kuvio 5). Yrittäjyysasenteet ovat positiivisemmat kautta linjan niillä vastaajilla, joilla vähintään toinen vanhemmista toimii yrittäjänä. Asenteet laskevat kolmannelle vuosikurssille, mutta nousevat sitten tilastollisesti melkein merkitsevästi vuosi valmistumisen jälkeen. Asenteet ovat valmistumisen jälkeen positiivisemmat kuin opiskelun alkuvaiheessa. Samankaltainen kehitys on havaittavissa myös muilla vastaajilla, mutta aikomukset eivät nouse niin paljon korkeammiksi vuosi valmistumisen jälkeen.

Yrittäjyysaikomusten kehittyminen eroaa myös näiden vastaajien kesken. Niillä, joilla vähintään toinen vanhemmista toimii yrittäjänä, aikomukset kyllä laskevat kolmannelle vuosikurssille, mutta nousevat huomattavasti ja tilastollisesti merkitsevästi vuosi valmistumisen jälkeen. Toisella ryhmällä aikomukset ensin nousevat kolmannelle vuosikurssille, mutta laskevat sitten vuosi valmistumisen jälkeen samalle tasolle kuin ne olivat opintojen alkuvaiheessa. Hypoteesi 4 saa näin ollen osittaista tukea: vanhempien yrittäjyys vaikuttaa positiivisesti aikomusten kehittymiseen ainakin kolmannelta vuosikurssilta siirryttäessä työelämään. On kuitenkin huomattava, että opiskeluaikainen aikomusten kehitys on negatiivisempaa yrittäjäperheiden lapsilla kuin muilla opiskelijoilla. Työelämään siirtyminen näyttäisi olevan kriittinen erottava kohta: yrittäjäperheiden lapsilla yrittäjyysaikomukset nousevat selkeästi ja tilastollisesti merkitsevästi sen jälkeen, kun työelämää on takana vuosi.

Kuvio 5. Yrittäjyysaikomusten ja -asenteiden kehittyminen sekä vanhempien yrittäjyys.

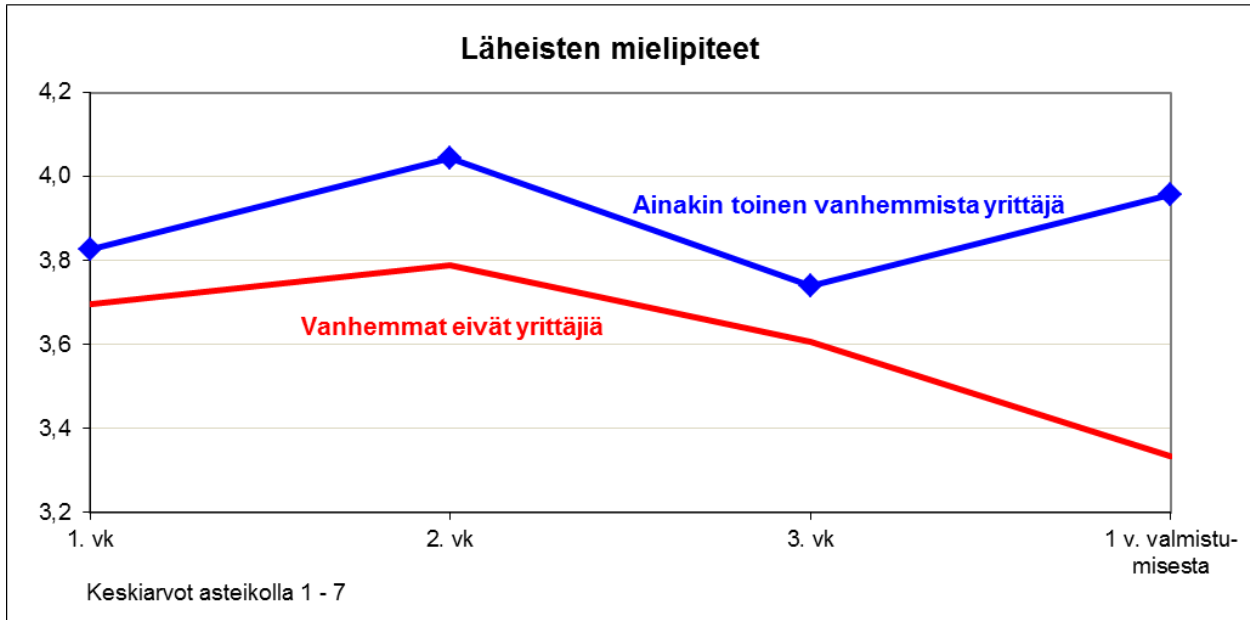
Pystyvyys yrittäjänä toimimiseen kehittyy hyvin eri tavalla valmistumisen jälkeen niillä, joilla vähintään toinen vanhemmista toimii yrittäjänä (kuvio 6). Heillä pystyvyys ensin laskee kolmannelle vuosikurssille aivan samoin kuin verrokkiryhmällä, mutta nousee vuosi valmistumisen jälkeen korkeammalle kuin se oli opintojen alussa. Toisella ryhmällä pystyvyys yrittäjänä toimimiseen taas laskee edelleen vuosi valmistumisen jälkeen.

Kuvio 6. Vanhempien yrittäjyys ja pystyvyys yrittäjänä toimimiseen –muuttujan kehittyminen.

Arvio läheisten mielipiteistä noudattaa samankaltaista kehityslinjaa kuin pystyvyys yrittäjänä toimimiseen (kuvio 7). Niillä, joilla vähintään toinen vanhemmista toimii yrittäjänä, arvio läheisten

tuesta vastaajan yrittäjyyttä kohtaan on valmistumisen jälkeen positiivisempi kuin verrokkiryhmällä. Verrokkiryhmällä arvio läheisten mielipiteistä yrittäjyyden tukemisessa on vuosi valmistumisen jälkeen negatiivisempi kuin opintojen alkuvaiheessa. Niillä taas, joilla vähintään toinen vanhemmista toimii yrittäjänä, arvio läheisten tuesta on positiivisempi vuosi valmistumisen jälkeen kuin opintojen alussa.

Kuvio 7. Vanhempien yrittäjyys ja läheisten mielipiteet -muuttujan kehittyminen.

5. Johtopäätökset

5.1 Yhteenveto tuloksista

Artikkelin tavoitteena oli selvittää yrittäjyysaikomusten kehittymistä toisen asteen opiskelijoiden kohdalla opintojen aikana ja niiden jälkeen sekä samalla testata TPB-mallin toimivuutta pitkittäisaineistolla. Ensimmäinen tutkimuskysymys liittyi yrittäjyysaikomusten kehittymiseen opintojen aikana ja valmistumisen jälkeen. Tarkempi analyysi koko aikasarjasta (kolme mittausta opiskelun aikana ja neljäs valmistumisen jälkeen) osoittaa, että yrittäjyysaikomukset ensin laskevat opiskelun aikana, mutta nousevat toisen opiskeluvuoden jälkeen tasaisesti taas samalle tasolle kuin ne olivat opiskelun alussa. Mitkään muutokset eivät ole tilastollisesti merkitseviä, joten aikomukset näyttävät olevan kohtuullisen stabiileja. Asenteet yrittäjyyttä kohtaan kehittyvät voimakkaasti positiiviseen suuntaan valmistumisen jälkeen. Ensin asenteet laskevat kolmannelle vuosikurssille asti, jonka jälkeen ne nousevat voimakkaasti ja tilastollisesti merkitsevästi. Ehkä työelämään siirtyminen muuttaa asenteita yrittäjyyttä kohtaan positiivisemmiksi. Pystyvyys yrittäjänä toimimiseen ei vuorostaan kovinkaan paljon muutu koko aikasarjaa katsottaessa. Pystyvyys laskee opiskelun alkaessa toiselle vuosikurssille siirryttäessä, jonka jälkeen säilyy samalla tasolla. Arvio läheisten mielipiteestä vastaajan yrittäjyysuraa kohtaan kehittyy negatiivisemmaksi valmistumisen jälkeen. Laskusuunta alkaa jo toiselta vuosikurssilta. Herää kysymys, että mistä tämä johtuu? Ovatko tähän vaikuttaneet koko ajan heikentyneet taloussuhdanteet vai mahdollisesti se seikka, että lähipiiri on osin muuttunut opintojen alusta (lähipiirinä painottuvat ehkä omat vanhemmat) valmistumisen jälkeiseen aikaan (lähipiirinä painottuvat enemmän kaverit ja tyttö/poikaystävä).

Hypoteesi 1 esitti, että aikomukset laskisivat opintojen aikana ja työelämään siirtymisen jälkeen. Tämä ei saanut tukea tuloksista, vaikka monet aiemmat tulokset ovat osoittaneet aikomusten laskevan opintojen kuluessa (Joensuu ym. 2014; Fayolle ym. 2005; Henley 2007; Pihkala 2008; Wu & Wu 2008; Nabi ym. 2010). Useimmat tutkimukset ovat kuitenkin koskeneet korkeakouluopiskelijoita ja tässä aineistossa tutkimuksen kohteena olivat toisen asteen ammatilliset opiskelijat. Ammatillisilla opiskelijoilla on jo selvästi jokin substanssiosaaminen, jonka varaan yrittäjyyttä voi rakentaa. Tämä saattaa vaikuttaa myös yrittäjyysaikomuksiin.

Artikkelin toinen tutkimuskysymys liittyi siihen, mitä vaikutusta asenteiden, lähipiirin tuen ja pystyvyysuskomuksen muutoksella on aikomusten muutokseen. Mittariston viitekehyyksen muuttujista muutokset asenteissa ja omassa pystyvyysuskomuksessa selittävät eniten muutosta aikomuksissa. Tämä tukee aiempaa tutkimustulosta (Joensuu ym. 2014) sekä hypoteesia 2. Myös muutos lähiympäristön tuessa selittää aikomusten muutosta. Tutkimuksen yhtenä tavoitteena oli testata Ajzenin (1991) Theory of Planned Behavior -mallin toimivuutta pitkittäisaineiston kohdalla. Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että TPB-malli toimii hyvin myös pitkittäistarkastelun kohdalla.

Artikkelin kolmas tutkimuskysymys liittyi sukupuolen ja vanhempien roolimallien vaikutukseen yrittäjyysaikomuksen muutoksessa sekä yrittäjyysaikomusten, -asenteiden, käsityksen lähipiirin tuesta ja pystyvyysuskomuksen kehittymiseen opintojen aikana ja valmistumisen jälkeen. Vaikka sukupuolella ja roolimalleilla ei ollut vaikutusta varsinaiseen aikomusten muutokseen, tarkempi analyysi aikasarjasta osoitti, että miesten ja naisten välillä on selkeitä eroja yrittäjyysmuuttujien kehittämisessä. Naisilla yrittäjyysaikomukset nousevat tasaisesti opintojen aikana ja säilyvät sillä tasolla myös vuosi valmistumisen jälkeen. Miehillä yrittäjyysaikomukset taas ensin laskevat, mutta nousevat sen jälkeen. Miehillä yrittäjyysaikomukset ovat kuitenkin matalammalla valmistumisen jälkeen kuin opintoja aloittaessa kun taas naisilla aikomukset ovat valmistumisen jälkeen korkeammat kuin ensimmäisellä vuosikurssilla. Sukupuolella näyttäisi siis olevan jonkinlaista vaikutusta kehittymiseen kun tarkastellaan koko aikasarjaa ja pikemminkin siten, että naisilla yrittäjyysaikomusten kehittyminen on positiivisempaa kuin miehillä, jolloin hypoteesi 3 ei saa tukea. Miehillä yrittäjyysaikomukset ovat kuitenkin naisia korkeammat sekä opintojen alussa että valmistumisen jälkeen, mikä taas tukee useita aiempia tuloksia (mm. Wang & Wong 2004; Zhao, Seibert & Hills 2005; Sequeira ym. 2007; Linan & Chen 2009; Lee ym. 2011). Onkin mielenkiintoista, että yrittäjyysaikomusten kehittämisessä ero sukupuolten välillä näyttäytyy eri valossa kuin vertaillaessa miesten ja naisten yrittäjyysaikomuksia yhden ajankohdan perusteella.

Hypoteesi 4 esitti, että roolimallit vaikuttaisivat positiivisesti aikomusten kehittymiseen. Vaikka isän tai äidin yrittäjyydellä ei ollut vaikutusta aikomusten muutokseen regressioanalyysissä, tarkemmassa analyysissä aikasarjasta on selvästi nähtävissä erilainen trendi aikomusten kehittämisessä niillä vastanneilla, joilla jompikumpi vanhemmista on toiminut yrittäjänä verrattuna muihin vastaajiin. Hypoteesi 4 sai osittaista tukea tuloksista: aikomukset kehittyivät huomattavasti positiivisemmin opiskeluaikasta valmistumisen jälkeiseen aikaan niillä vastanneilla, joilla vähintään toinen vanhemmista toimi yrittäjänä. Myös aiemmat tutkimukset ovat todenneet, että isän tai äidin yrittäjyydellä on ollut pääsääntöisesti aikomuksia lisäävä vaikutus (Henley 2005; van Auken ym. 2006; Linan & Santos 2007; Sequeira ym. 2007; Boissin ym. 2009; Linan & Chen 2009; Prodan & Drnovsek 2010; Kuckertz & Wagner 2010; Muofhe & Du Toit 2011). Toisaalta taas opiskeluaikainen kehitys oli yrittäjäperheen lapsilla negatiivisempaa kuin muilla vastaajilla, mikä taas kyseenalaistaa hypoteesin 4. On mielenkiintoista, että kokemus työelämästä nostaa yrittäjyysaikomuksia merkittävästi niillä vastanneilla, joilla vähintään toinen vanhemmista on toiminut yrittäjänä. Voisi ajatella, että kokemus työelämästä antaa vasta todellisen vertailukohdan palkkatyön ja yrittäjyyden

välillä, jolloin yrittäjyys alkaa näyttäytyä paljon positiivisempaan vaihtoehtona kuin miltä se tuntui opiskeluaikana. Opiskeluaikana ajatus palkkatyöstä voi tuntua ajatuksissa paljon paremmalta kuin miltä se tuntuu kun työelämästä on saatu todellista kokemusta.

5.2 Käytännön implikaatiot

Aikomusmuutoksen tärkeimpiä selittäjiä ovat asenteet, pystyvyysuskomus ja lähiympäristön tuki (Ajzen 1991), joihin vaikuttamalla voidaan epäsuorasti edistää yrittäjyyttä. Toisaalta pystyvyysuskomus vaikuttaa aiempien tutkimusten mukaan myös suoraan käyttäytymiseen (Joensuu ym. 2014; Ingram ym. 2000; Kautonen ym. 2013), joten opiskelijan pystyvyysuskomuksen kehittäminen on avainasemassa sekä aikomusten että varsinaisen yrityksen perustamisen suhteen.

Tutkimus vahvisti myös miesten ja naisten välisiä eroja suhteessa yrittäjyysaikomusten kehittymisessä. Yrittäjyyskoulutuksessa on syytä miettiä, miten eri tavalla miesten ja naisten yrittäjyysaikomuksiin, asenteisiin ja pystyvyyteen toimia yrittäjänä voidaan vaikuttaa. Naispuoliset roolimallit ovat tärkeitä pystyvyysuskomuksen ja asenteiden kehittämisessä (ks. myös Joensuu ym. 2014). On myös mielenkiintoista, että yrittäjyysasenteet kehittyvät miehillä selvästi positiivisemmiksi työelämässä olemisen jälkeen, samoin pystyvyys toimia yrittäjänä. Yrittäjyyden edistämisen suhteen voisi olla hedelmällistä suunnata toimenpiteitä erityisesti alumneihin, joilla on jo kokemusta työelämästä. Usko omaan pystyvyyteen kehittyy naisilla opintojen aikana huomattavasti negatiivisempaan suuntaan kuin se oli opintojen alussa, kun taas miehillä usko omaan pystyvyyteen toimia yrittäjänä säilyy suurin piirtein samalla tasolla ja hieman vielä nousee työelämään siirtymisen jälkeen. Yrittäjyyskoulutuksessa olisikin tärkeää, erityisesti naisia ajatellen, tuoda kohdattavaksi yrittäjyydelle tyypillisiä riskinottoilanteita ja epävarmuustekijöitä. Tällaisista tilanteista selviäminen voisi johtaa siihen, että usko omaan pystyvyyteen toimia yrittäjänä kasvaa. Miesten ja naisten välillä on eroja myös oppimisessa (Gallos 1993), jolloin on hyvä miettiä yrittäjyyspedagogiikka myös sukupuolinäkökulmasta.

Roolimallien merkitys on syytä muista yrittäjyyskoulutuksessa. Vanhempien yrittäjyys antaa opiskelijalle realistisen kuvan yrittäjyydestä ja näkyy korkeampina aikomuksina työelämässä verrattuna muihin opiskelijoihin. Näiden opiskelijoiden yrittäjyystaustaa perheessä voisi paremmin hyödyntää yrittäjyyskoulutuksessa. Yrittäjyyskertomuksia voitaisiin aktiivisemmin jakaa yhteisöllisesti ja käyttää opetuksessa myös esimerkkitaapauksina.

5.3 Rajoitukset

Tutkimuksessa on myös rajoitteita lähinnä aineistosta johtuen, jotka on syytä muistaa tulosten tulkinnassa. Tutkimukseen osallistui ainoastaan yksi ammatillinen oppilaitos, jolloin alueellisella tilanteella saattaa olla merkitystä valmistuneiden työllistymiseen ja sitä kautta myös yrittäjyysaikomuksiin.

Toinen rajoittava tekijä on koulutusajakauma. Suurin osa vastaajista on valmistunut joko liiketalouden ja hallinnon alalta tai tekniikan ja liikenteen alalta. Näiden alojen työllisyystilanne saattaa vaikuttaa tuloksiin.

Kolmas rajoite liittyy aineiston kokoon. Vain 60 vastaajaa oli vastannut kaikkina mittauskertoina (ensimmäisenä, toisena, kolmantena ja vuosi valmistumisen jälkeen), mikä osoittaa pitkittäistutkimuksen haasteellisuuden. Tulosten yleistettävyyden suhteen on oltava erittäin varovainen.

5.4 Jatkotutkimusehdotuksia

Pitkittäistutkimukset ovat harvinaisia ja haasteellisia. Tästä huolimatta olisi mielenkiintoista seurata tähän tutkimukseen osallistuneita alumneja myös myöhemmin elämässä ja seurata, miten aikomukset kehittyvät tai todentuvat vuosien kuluessa. Tällöin voisi myös tutkia, mitä vaikutusta aikomusten kehittymiseen on opintojen jatkamisella tai suoraan työelämään siirtymisellä. Erilaiset yrittäjyyden muodot olisi hyvä ottaa huomioon (esim. sivutoimiyrittäjyys).

Lähteet

- Aizzat, M., Noor Hazlina, A. & Chew, E. 2009. Examining a model of entrepreneurial intention among Malaysians using SEM Procedure. *European Journal of Scientific Research*, 33 (2), 365-373.
- Ajzen, I. 1991. The theory of planned behaviour. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50 (2), 179-211.
- Ajzen, I., Csasch, C., & Flood, M. 2009. From intentions to behavior: Implementation intention, commitment, and conscientiousness. *Journal of Applied Social Psychology*, 39 (6), 1356-1372.
- Ajzen, I. & Fishbein, M. 2004. Questions raised by reasoned action approach: Comment on Odgen (2003). *Health Psychology*, 23 (4), 431-434.
- Armitage, C.J. & Conner, M. 2001. Efficacy of the theory of planned behaviour: a Meta-analytic Review. *British Journal of Social Psychology*, 40, 471-499.
- Bagozzi, R., Baumgartner, H. & Yi, Y. 1989. An investigation into the role of intentions as mediators of the attitude-behavior relationship. *Journal of Economic Psychology*, 10, 35-62.
- Barbosa, S., Fayolle, A. & Lassas-Clerc, N. 2006. Assessing risk perception, self-efficacy, and entrepreneurial attitudes and intentions: Implications for entrepreneurship education. The Internationalizing Entrepreneurship Education and Training Conference, Sao Paulo, July 9th–12th 2006, Sao Paulo.
- Boissin, J-P., Branchet, B., Emin, S. & Herbert, J. 2009. Students and entrepreneurship: A comparative study of France and the United States. *Journal of Small Business and Entrepreneurship*, 22 (2), 101-122.
- Bosma, N., Hessels, J., Schutjens, V., Van Praag, M. & Verheul, I. 2012. Entrepreneurship and role models. *Journal of Economic Psychology*, 33 (2), 410-424.
- Boyd, N. & Vozikis, G. 1994. The influence of self-efficacy on the development of entrepreneurial intentions and actions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 18 (4), 63-77.
- Clarke, P. 2004. Causal analysis of individual change using the difference score. *Epidemiology*, 15 (4), 414-421.
- Crant, M. 1996. The proactive personality scale as a predictor of entrepreneurial intentions. *Journal of Small Business Management*, 34 (3), 42-49.
- Drost, E. & McGuire, J. 2011. Fostering entrepreneurship among Finnish business students: Antecedents of entrepreneurial intent and implications for entrepreneurship education. *International Review of Entrepreneurship*, 9 (2), 83-112.
- Engle, R. L., Dimitriadi, N., Gavidia, J. V., Schlaegel, C., Delanoe, S., Alvarado, I., He, X., Buame, S. & Wolff, B. 2010. Entrepreneurial intent. A twelve-country evaluation of Ajzen's model of planned behaviour. *International Journal of Entrepreneurial Research*, 16 (1), 35-57.
- Fayolle A., Gailly B. & Lassas-Clerc N. 2005. The long-term effect of entrepreneurship teaching programmes on entrepreneurial intention. A paper presented at RENT XIX Conference, Naples, Italy, November 17-18, 2005.

- Fayolle, A. & Liñán, F. (2013). Entrepreneurial intentions: Literature review and new research perspectives. A paper presented at The 3rd GIKA Annual Conference, 7.-9.7.2013, Valencia, Spain.
- Finisterra do Paco, A-M., Ferreira, J., Raposo, M., Rodrigues, R. & Dinis, A. 2011. Behaviours and entrepreneurial intention: Empirical findings about secondary students. *Journal of International Entrepreneurship*, 9, 20-38. (Published online 7 January 2011).
- Fishbein, M., & Ajzen I. 1975. *Belief, attitude, intention and behavior: an introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison-Wesley.
- Gallos, J. 1993. Women's experiences and ways of knowing: implications for teaching and learning in the organizational behavior classroom. *Journal of Management Education*, 17, 7-26.
- Henley, A. 2005. From entrepreneurial aspiration to business start-up: evidence from British longitudinal study. *Academy of Entrepreneurship Journal*, 10 (1-2).
- Henley, A. 2007. Entrepreneurial aspiration and transition into self-employment: evidence from British longitudinal data. *Entrepreneurship & Regional Development*, 19 (3), 253-280.
- Ingram, K., Cope, J., Harju, B. & Wuensch, K. 2000. Applying to Graduate School: A Test of the theory of planned behavior. *Journal of Social Behavior and Personality*, 15 (2), 215-226.
- Joensuu, S., Viljamaa, A., Varamäki, E. & Tornikoski, E. 2013. Development of Entrepreneurial Intention in higher education and the effect of gender – a latent growth curve analysis. *Education + Training*, 55, 8/9.
- Joensuu, S., Varamäki, E., Viljamaa, A., Heikkilä, T. & Katajavirta, M. 2014. Yrittäjäyysaikomukset, yrittäjäyysaikomusten muutos ja näihin vaikuttavat tekijät koulutuksen aikana. Seinäjoen ammattikorkeakoulun julkaisusarja. Tutkimuksia A16. ISBN:978-952-5863-69-7. Saatavana: <http://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/74669/A16.pdf?sequence=1>.
- Jung, D., Ehrlich, S., De Noble, A. & Baik, K. 2001. Entrepreneurial self-efficacy and its relationship to entrepreneurial action: A comparative study between the US and Korea. *Management International*, 6 (1), 41-53.
- Kautonen, T., van Gelderen, M. & Tornikoski, E. 2013. Predicting entrepreneurial behavior: A test of the theory of planned behavior. *Applied Economics*, 45 (6), 697-707.
- Kautonen, T., van Gelderen, M. & Fink, M. 2013. Robustness of the theory of planned behavior in predicting entrepreneurial intentions and actions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 38 (1) doi: 10.1111/etap.12056.
- Kickul, J., Wilson, F., Marlino, D. & Barbosa, S. 2008. Are misalignments of perceptions and self-efficacy causing gender gaps in entrepreneurial intentions among our nation's teens? *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 15 (2), 321-335.
- Kolvereid, L. 1996. Prediction of employment status choice intentions, *Entrepreneurship Theory and Practice*, 21 (1), 47-57.
- Kolvereid, L. & Isaksen, E. 2006. New business start-up and subsequent entry into self-employment. *Journal of Business Venturing*, 21 (6), 866-885.
- Kourilsky, M. & Walstad, W. 1998. Entrepreneurship and female youth: knowledge, attitudes, gender difference, and educational practices. *Journal of Business Venturing*, 13, 77-88.
- Kristiansen, S. & Indarti, N. 2004. Entrepreneurial intention among Indonesian and Norwegian students. *Journal of Enterprising Culture*, 12 (1), 55-78.
- Krueger, N. F. & Carsrud, A. L. 1993. Entrepreneurial Intentions: Applying the theory of planned behaviour. *Entrepreneurship and Regional Development*, 5 (4), 315-330.
- Krueger, N., Reilly, M. & Carsrud, A. 2000. Competing models of entrepreneurial intentions. *Journal of Business Venturing*, 15 (2), 411-432.
- Kuckertz, A., & Wagner, M. 2010. The influence of sustainability orientation on entrepreneurial intentions – Investigating the role of business experience. *Journal of Business Venturing*, 25 (5), 524-539.

- Lee, L. Wong, P., Foo, M. & Leung, A. 2011. Entrepreneurial intentions: The influence of organizational and individual factors. *Journal of Business Venturing*, 6 (1), 124-136.
- Liñán, F. 2004. Intention-based models of entrepreneurship education. Proceedings of International Conference, 4-7 July 2004, Naples, Italy.
- Liñán, F. & Chen, Y-W. 2009. Development and cross-cultural application of a specific instrument to measure entrepreneurial intentions. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 33 (3), 593-617.
- Liñán, F. & Fayolle, A. 2015. A systematic literature review on Entrepreneurial Intentions: Citation, Thematic Analyses, and Research Agenda. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 11 (4), 907-933.
- Liñán, F. & Santos, F. 2007. Does social capital affect entrepreneurial intentions? *International Advances in Economic Research*, 13 (4), 443-453.
- Lope, P., Zaidatol, A. & Hassan, H. 2009. Choice of self-employment intention among secondary school students. *The Journal of International Social Research*, 9 (2), 539-549.
- Marques, C., Ferreira, J., Gomes, D. & Rodrigues, R. 2012. How psychological, demographic and behavioural factors predict the entrepreneurial intention. *Education + Training*, 54 (8/9), 657-672.
- Matlay, H., & Carey, C. 2007. Entrepreneurship education in the UK: a longitudinal perspective. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 14 (2), 252-263.
- Moi, T., Adeline, Y. & Dyana, M. 2011. Young adult responses to entrepreneurial intent. www.researchersworld.com, 2 (3), paper 5.
- Muofhe, N. & Du Toit, W. 2011. Entrepreneurial education's and entrepreneurial role models' influence on career choice. *SA Journal of Human Resource Management* 9 (1). (Published online 8th November 2011).
- Nabi, G., Holden, R. & Walmsley, A. 2010. From student to entrepreneur: towards a model of graduate entrepreneurial career-making. *Journal of Education and Work*, 23 (5), 389-415.
- Pihie, Z. & Bagheri, A. 2011. Malay secondary school students' entrepreneurial attitude orientation and entrepreneurial self-efficacy: A descriptive study. *Journal of Applied Sciences*, 11, 316-322.
- Pihkala, J. 2008. Ammattikorkeakoulutuksen aikaiset yrittäjyysintentioiden muutokset. Opetusministeriön julkaisuja 2008: 1. Helsinki.
- Prodan, I. & Drnovsek, M. 2010. Conceptualizing academic-entrepreneurial intentions: An empirical test. *Technovation*, 30 (5/6), 332-347.
- Pruett, M., Shinnar, R., Toney, B., Llopis, F. & Fox, J. 2009. Explaining entrepreneurial intentions of university students: a cross-cultural study. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 15 (6), 571-594.
- Sequeira, J., Mueller, S. & Mcgee, J. 2007. The influence of social ties and self-efficacy in forming entrepreneurial intentions and motivating nascent behavior. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 12 (3), 275-293.
- Shapiro, A. & Sokol, L. 1982. The social dimensions of entrepreneurship. In: Kent, C., Sexton, D. and Vesper, K. (Eds). *The Encyclopedia of Entrepreneurship*. Prentice-Hall, Englewood Cliffs NY, pp. 72-90.
- Sheeran P. 2002. Intention-behaviour relations: A conceptual and empirical overview. *European Review of Social Psychology*, 12 (1), 1-36.
- Shay, J. & Terjesen, S. 2005. Entrepreneurial aspirations and intentions and intentions of business students: a gendered perspective. A paper presented at the Babson Entrepreneurship Conference, Boston MA.
- Siu, W. & Lo, E. 2013. Cultural contingency in the cognitive model of entrepreneurial intention. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 37 (2), 147-173.
- Souitaris, V., Zerbinati, S. & Al-Laham, A. 2007. Do entrepreneurship programmes raise entrepreneurial intention of science and engineering students? The effect of learning, inspiration and resources. *Journal of Business Venturing*, 22 (4), 566-591.

- Tkachev, A. & Kolvereid, L. 1999. Self-employment Intentions among Russian Students. *Entrepreneurship & Regional Development*, 11 (3), 269-280.
- Townsend, D., Busenitz, L. & Arthurs, J. 2010. To start or not to start: Outcome and ability expectations in the decision to start a new venture. *Journal of Business Venturing*, 25 (2), 192-202.
- Uygun, R. & Kasimoglu, M. 2013. The emergence of entrepreneurial intentions in indigenous entrepreneurs: The role of personal background on the antecedents of intentions. *International Journal of Business and Management*, 8 (5), 24-40.
- van Auken, H., Fry, F. & Stephens, P. 2006. The influence of role models on entrepreneurial intentions. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 11 (2), 157-167.
- Varamäki, E., Joensuu, S. & Viljamaa, A. 2013. Ammattikorkeakouluopiskelijoiden yrittäjyysaikomukset, yrittäjyysaikomusten muutos ja näihin vaikuttavat tekijät. *Yrittäjyyskasvatuksen aikakauskirja* 1, 84–107.
- Veciana, J. M., Aponte, M. & Urbano, D. 2005. University students' attitudes towards entrepreneurship: a two-countries comparison. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 1 (2), 165-82.
- Vrdoljak, I. and Dulcic, Z. 2011. University students' entrepreneurial characteristics – key for the future development. *International Conference Proceedings*. Challenges of Europe 26-28 May, 2011, Split, Croatia.
- Wang, C. & Wong, P. 2004. Entrepreneurial interest of university students in Singapore. *Technovation*, 24 (2), 161-172.
- Wilson, F., Marlino, D. & Kickul, J. 2004. Our entrepreneurial future: examining the diverse attitudes and motivations of teens across gender and ethnic identity. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 9 (3), 177-197.
- Wilson, F., Kickul, J. & Marlino, D. 2007. Gender, entrepreneurial self-efficacy, and entrepreneurial career intentions: Implications for entrepreneurship education. *Entrepreneurship Theory and Practice*, 31 (3), 387-406.
- Wu, S. & Wu, L. 2008. The impact of higher education on entrepreneurial intentions of university students in China. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 15 (4), 640-655.
- Zampetakis, L., Kafetsios, K., Bouranta, N., Dewett, T. & Moustakis, V. 2009. On the relationship between emotional intelligence and entrepreneurial attitudes and intentions. *International Journal of Entrepreneurial Behaviour & Research*, 15 (6), 595-618.
- Zhao, H., Seibert, S. & Hills, G. 2005. The mediating role of self-efficacy in the development of entrepreneurial intentions. *Journal of Applied Psychology*, 90 (6), 1265-1272.
- Yordanova, D. & Tarrazon, M-A. 2010. Gender differences in entrepreneurial intentions: evidence from Bulgaria. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 15 (3), 245-261.

Liite 1. Yrittäjyysmuuttujiin liittyneet väittämät.

Yrittäjyysaikomukset

Kuinka todennäköistä on, että lähdet yrittäjäksi sen jälkeen, kun olet hankkinut sopivan määrän työkokemusta?

erittäin epätodennäköistä 1 - erittäin todennäköistä 7

Kuinka vakaa aikomus sinulla on tulla yrittäjäksi jossain vaiheessa työuraasi?

ei minkäänlaista aikomusta 1 - erittäin vahva aikomus 7

Kuinka todennäköistä on, että tulet perustamaan oman yrityksen jossain vaiheessa elämääsi?

erittäin epätodennäköistä 1 - erittäin todennäköistä 7

Lähipiirin tuki

Uskon, että minulle erittäin tärkeät ihmiset ajattelevat, että minun pitäisi tavoitella oman yrityksen perustamista ja yrittäjänä toimimista valmistumiseni jälkeen

ei pitäisi 1 - pitäisi 7

Pystyvyys toimia yrittäjänä

Jos perustaisin yrityksen ja alkaisin toimia yrittäjänä, onnistumisen mahdollisuus olisi

erittäin pieni 1 - erittäin suuri 7

Minulle yrityksen perustaminen ja yrittäjänä toimiminen olisi

erittäin vaikeaa 1 - erittäin helppoa 7

Jos perustaisin yrityksen ja alkaisin toimia yrittäjänä, epäonnistumisen mahdollisuus olisi

erittäin pieni 1 - erittäin suuri 7

Mielikuva yrittäjyydestä

Kuinka hyvin seuraavat asiat vastaavat mielikuviasi yrittäjyydestä (yrityksen perustamisesta ja yrittäjänä toimimisesta)

Arvioidaan asteikolla: ei lainkaan 1 - täysin 7

Mielenkiintoista

Kiehtovaa

Tavoiteltavaa

Arvostettua

Tylsää

